

آداب و آیین های گذر

انسان ایرانی

www.ketab.ir

محمد اسدیان

سنگ زلهن پيا آه بان

رخا ايان لسانا

سرشنابه: اسديان خرم آبادي، محمد، ۱۳۲۳-
عنوان و نام پند و ز: آداب و آيين هاي گذر / تاليف محمد اسديان.
مشخصات نشر: ان: نشر هنوز، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهري: ۲۳۲ س. ۱۴۰/۵/۲۱ س.م.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۰۷۵-۷
وضعيت فهرست نويسي: پيا
يادداشت: م.
يادداشت: نمايه
موضوع: ايران -- آداب و رسوم و زندگي اجتماعي
موضوع: Social life and customs
رده بندي كنگره: DSR ۶۳/الف ۱۳۹۸
رده بندي ديويي: ۹۵۵/۰۴۴
شماره كتابشناسي ملي: ۵۵۷۹۳۷۵

آداب و آيين هاي گذر، انسان ايراني

نويسنده: محمد اسديان

ويراستار: فروغ كاظمي

چاپ اول، تابستان ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قيمت: ۸۵۰۰۰ تومان

طراحي كتاب: استوديو كارگاه- مصطفيا بهزادي

صفحه بندي: ياسر عزاباد

ناظر فني چاپ: مصطفی شريفی

تمامي حقوق براي ناشر محفوظ است. هرگونه استفاده از متن اين كتاب منوط به اجازه کتبی ناشر است.
نشر هنوز، تهران، صندوق پستی ۱۴۸۶-۱۹۳۹۵ *** info@hanoozpub.com *** www.hanoozbooks.com

۱۲	راهنمای آوانویس وازگان گویشی
۱۳	پیشگفتار
۱۷	دییاجه
۲۹	بخش نخست
۳۱	۱. بارداری و زایمان
۳۱	ممنوعیت‌های دوران بارداری
۳۳	زایمان سخت، آسای زایی و یزایی
۳۷	آسیب‌های دوران بارداری، زایمان و پس از زایمان (زائو و نوزاد)
۴۵	حصار کردن زائو و نوزاد
۵۰	ممنوعیت‌ها و پرهیزهای زائو و دیگران در ارتباط با زائو
۵۱	تطهیر و حمام زایمان زائو و نوزاد
۵۶	نازایی و سقط
۶۵	۲. تولد، نوزادی و کودکی
۶۸	برداشتن سق نوزاد و آدایی دیگر
۷۱	نخستین شیردهی نوزاد
۷۲	مراسم گهواره‌بندان
۷۵	نام‌گذاری نوزاد
۸۹	دفع چشم‌زخم و گزند از نوزاد و ماندگاری او

دعاها، طلسم‌ها، مهره‌ها و سنگ‌ها و رفتارهای

جادویی و شبه‌جادویی در حفظ نوزاد

چیدن ناخن کودک

روپیدن دندان کودک

اه افتادن کودک

از شیر گرفتن کودک

آیین رسپا، کودک (جوزسرشکستن)

یادداشت‌های بخش دوم

بخش دوم

۱. بلوغ و آیین‌های بلوغ

۲. آداب و مراسم ازدواج و عروسی

همسرگزینی، خواستگاری، شربتها، مهر،

بله‌برون و شیرینی‌خوران (نامزدی)

عقدکنان و حنابندان

جشن عروسی: عروس‌بزان، زفاف و پاگشا

یادداشت‌های بخش دوم

بخش سوم

مرگ و سوگ

مراسم سوگ و مرگ در مناطق مختلف ایران

یادداشت‌های بخش سوم

کتاب‌نامه

نمایه

پیشگفتار

نظر به گسسته‌ی آداب و آسرها در ایران ما در این دفتر در چارچوب موضوع به آداب، مراسم و آیین‌های گذر مربوط به مهم‌ترین رویدادهای حیات بشری یعنی «زادن و کودکی»، «بلوغ و ازدواج»، «پس‌گ و سوگ» پرداخته و در تحلیل تطبیقی آن‌ها - با توجه به مناطق مختلف ایران و موارد مشابه در اساطیر و افسانه‌های کشورها و ملل باستانی - کوشیدیم. مهم بسیاری را مورد بررسی و تدقیق قرار داده‌ایم. بررسی تحلیلی آداب و آیین‌های دیرین در عهده‌ی زمانی دیگر و دفتر یا دفترهای دیگر است و ما در این پیشگفتار به ذکر و نگاشتنی از کنار برخی از آن‌ها می‌گذریم. از جمله این آداب و آیین‌ها، مراسم «زَدَنِ ساگ» و خرقه‌دهی و «خرقه‌پوشی صوفیان» است که با یکدیگر شباهت دارند. «زَدَنِ ساگ» به معنی مراسم جشن‌های گاهنبار (مکنزی، ۱۳۷۹: ۱۲۸) - شش جشن «گَیَ» در کیش زردشتی - است. واژه rad: سرور، پیشوای روحانی (مکنزی، همان، ۱۱۰) از ratav اوستایی: داور (Reichelt, 1968: 265) و پَسَاگ، تاج گل است فراهم آمده از گل‌ها و اسپرغم و ریاحین که پادشاهان و بزرگان در جشن‌ها و اعیاد و دیگران

در روزهای دامادی و نیز فتح و ظفر بر سر می‌نهادند. (لغت‌نامه ۱۳۷۷ ج ۴ ذیل پساگ) «کرتیر^۱» موبد و داورِ داوران (= قاضی القضاات) قدرتمند دوره ساسانی^۲ در کتیبه کعبه زردشت (kkz) بندهای ۱۵ و ۱۶ می‌گوید که برای دینوران بسیاری «ردپساگ» گرفته و در مجموع در طی یک سال ۶۷۹۸ «ردپساگ» انجام شده است. (عریان، ۱۳۸۲: ۱۹۳) در آیین «خرقه‌دهی» نیز به صوفی «پس از امتحان و اراز قابلیت و اهلیت از طرف مرشد و پیر» خرقه می‌پوشانند. (رجایی، ۱۳۴۰: ۱۲۲) نمونه‌ای دیگر از این گونه در دین‌ها، مذاهب و نحله‌ها موجود است که می‌باید در جان خود بدان‌ها پرداخت.

دیگر آیین‌هاست که آن تحلیل و ژرفکاوی به ذکر فهرست‌وار عبارتند از: تشرف به «آیین مهر» و درجات هفتگانه آن^۳، تشرف به مقام پهلوانی، تشرف در گروه عیاران، تشرف با خانواده و مناسک مربوط، آیین‌های «جانشینی وارث‌بری»^۴ (Succession) و نیز آیین‌ها، مراسم و آداب خجسته کردن خانه، کوچ، رمه‌داری، کشاورزی و برداشت محصول، بافندگی (قالیبافی)، بافت و ساخت سیاه‌چادر و... بازاران خواهی و دفع ماران، نثار، فدیة و قربانی، جشن‌های تقویمی، جادو درمانی (پری خوانی)، آیین ازدواج و آیین‌ها کشف و بازپرداخت اعتقادات و باورهای کهن از درون آیین‌ها یا بازسازی آیین‌ها و مراسم از درون اعتقادات و باورها و همچنین برآوردن و شکل‌بخشیدن به این دوازده محتوای ادبیات و هنر مردمی (افسانه، شعر، ترانه، موسیقی، نمایش‌ها،

.....
1. Kartir

۲. کرتیر در سرکوب ادیان و مذاهب دیگر می‌کوشید تا حکومتی یکدست بر آیین خویش بنیاد نهد.

۳. درجات هفتگانه مهر: کلاغ، همسر، سرباز، شیر، پارسی، بیک خورشید و پیر. (نگاه کنید به وزماریز، ۱۳۷۲: ۱۶۷ به بعد)

۴. ترتیب و تسلسلی که شخصی بعد از دیگری قدرت، مقام و جایگاه او را به ارث می‌گیرد. (The American Heritage, 1992: 1793) مردم‌شناسان فرانسوی و انگلیسی بین جانشینی و میراث (heritage) تفاوت معنایی قایل‌اند. (پانوف - پرن، ۱۳۸۲: ۲۷۴-۲۷۵)

چیستان‌ها و...) کاری است بسیار دشوار، پیچیده و پُرابهام. تکه‌های شکسته و پراکنده یک ظرف باستانی را می‌توان با تلاش و دقت به هم فراآورد و شکل اصلی آن را بازیافت؛ اما باز نمود پاره‌های گسیخته باورهای روزگاران دور در قالب پیکری واحد، توان فرسا و بسا محال است. از این روست که پژوهشگران در کندوکاو‌هایی از این گونه به نگاه و نظرانی یکسان دست نمی‌یابند.

نگارنده در تألیف این دفتر، کتاب‌ها و پژوهش‌های میدانی بسیاری را کاوید، اسافقه از همین منابع مندرج در کتاب‌نامه بهره یافت و مطالعه و بررسی بقیه را آخذ از بحیره است و جوی بیشتر در این راه، انجام گرفت. امید که با رهنمود استادان پژوهشگران ژرف‌بین و خوانندگان دانشور، کاستی‌های کار در چاپ‌های بعدی مرتفع شود.

لازم به ذکر است که به منظور دسترسی و هماهنگی متن کتاب اکثر مطالب برگرفته از مآخذ، تلخیص، پراختصار بازرسی شده‌اند.

در این پژوهش از عنایت ویژه چند تن از رستگان سرهیخته و پژوهشگر برخوردار بوده‌ام؛ بدین وسیله مراتب سپاسگزاری عمیق خود را به حضراتشان تقدیم می‌نمایم:

زنده‌یاد منصور کیایی، دوست نازنین و مشفق اردبیلی، که همواره پاسخگوی من بر مبنای اطلاعات موثق و کتابخانه ارزشمند خود بودند.

آقای طاهر طاهری، دوست و پژوهشگر ارجمند، که پیوسته پرسش‌های مکرر و ملال‌آور من را تحمل کردند و با دقت و شکیبایی پاسخ گفتند.

آقای علیرضا فرزین، پژوهشگر ارجمند لرستانی، که اجازه دادند از عکس‌های کتاب ارزنده ایشان موسوم به گورنگاره‌های لرستان استفاده کنم.

در پایان از نشر ارجمند «هنوز» بسیار سپاسگزارم که مشفقانه و با دقت نظر امکان چاپ و انتشار کتاب را فراهم فرمودند.